

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.12

С. П. БОЛВІНОВ,*здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету № 2**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На основі аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу розглянуто зміст та складові елементи оперативно-розшукової характеристики одержання неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування. Надано оперативно-розшукову характеристику предмета, об'єктивної сторони та способів одержання неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування, а також осіб, які готують і вчиняють кримінальні правопорушення у вказаній сфері.

Ключові слова: одержання, неправомірна вигода, службова особа, оперативно-розшукова характеристика, органи місцевого самоврядування.

Bolvinov, S.P. (2015), "Operative and search characteristics of obtaining illegal benefits by officials within local self-government" ["Operativno-rozshukova kharakterystyka oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovymy osobamy v orhanakh mistsevoho samovriyduvannia"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 67–71.

Постановка проблеми. Теорія оперативно-розшукової діяльності у процесі свого розвитку виробила власну характеристику злочинів, яка і отримала назву «оперативно-розшукова». Вона розглядається з позицій функціонування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності й включає в себе найбільш важливі пошукові ознаки, які в сукупності дають більш глибоке уявлення про суб'єкт злочину, дозволяють прийняти правильне рішення щодо застосування тих оперативно-розшукових засобів і методів, які забезпечують ефективне виявлення і припинення досліджуваних видів злочинів. Таким чином, оперативно-розшукова характеристика не дублює зміст характеристик, наданих іншими юридичними науками, а являє собою самостійний вид комплексної характеристики кримінальних діянь, що зумовлюють необхідність застосування оперативно-розшукових заходів у боротьбі зі злочинами. Однак кримінальне право, кримінальний процес, кримінологія та криміналістика виступають як науки, що складають теоретико-правову основу для розробки оперативно-розшукової характеристики певного виду злочинів [1, с. 23–24].

Стан дослідження. Характеристику конкретних видів злочинів у сфері економіки з точки зору оперативно-розшукової діяльності було висвітлено в роботах К. В. Антонова, Б. І. Бара-

ненка, С. В. Діденка, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, А. В. Губської, Ю. П. Заблоцького, В. П. Захарова, М. Ю. Літвінова, О. В. Максимова, А. В. Настенка, А. Ю. Неманова, В. Л. Ортинського, С. І. Пічкурена, В. Д. Пчолкіна, Б. Г. Розовського, М. В. Стащак, В. Є. Тарасенка, С. О. Тарасенка, В. В. Шендрика, А. О. Шишкіна та ін. Аналіз наукових праць цих авторів вказує на те, що їхні погляди на зміст і структуру оперативно-розшукової характеристики різняться, зокрема й на досліджуваний нами предмет публікації.

Метою цієї статті є розглянути на основі аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу зміст та складові елементи оперативно-розшукової характеристики одержання неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. В результаті проведеного аналізу встановлено, що предметом одержання неправомірної вигоди, окрім, традиційно, грошових коштів, є:

- нерухоме майно (нерухомість, земельні ділянки);
- рухоме майно (автотранспорт);
- право на майно (державні акти на право володіння земельною ділянкою, цивільно-правові угоди тощо);
- будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова

від прав на майно, безоплатне надання послуг майнового характеру тощо);

– предмети різного роду (талони на паливо, коштовності, путівки на відпочинок за кордон тощо) – 15,1 %.

Аналіз кримінальних проваджень та судових вироків за останні роки свідчить, що переважна більшість кримінальних проваджень за фактами одержання неправомірної вигоди службовими особами органів місцевого самоврядування у 16,1 % випадків відкриваються за ч. 1 ст. 368 КК України, у 19,2 % випадків – за ч. 2 ст. 368 КК України, у 34,5 % випадків – за ч. 3 ст. 368 КК України та у 30,2 % випадків – за ч. 4 ст. 368 КК України. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне навести окремі приклади викритих оперативними підрозділами кримінальної поліції злочинів досліджуваного виду.

Так, у Волинській області відкрито кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України, відносно голови Н-ської міської ради «С» за фактом отримання неправомірної вигоди у розмірі 9 тис. доларів США від приватного підприємця, жителя м. Харкова, за сприяння останньому у виділенні земельної ділянки площею 3 га у міській смузі м. Горохів для будівництва швейного цеху.

У м. Харкові відкрито кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, відносно спеціаліста департаменту контролю Харківської міської ради Харківської області «С», який, будучи посадовою особою, вимагав та отримав неправомірну вигоду в розмірі 12 тис. грн від ФО-П «О», що здійснює підприємницьку діяльність з реалізації кондитерських виробів, за припинення демонтажу зовнішньої реклами та уникнення притягнення до адміністративної відповідальності за допущення порушень державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою територій населених пунктів.

За матеріалами оперативних працівників відкрито кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, відносно спеціаліста-землепорядника Печенізької селищної ради «Л», яка за місцем роботи вимагала та отримала 30 тис. грн від громадянина «М» за підготовку документів до сесії Печенізької ради та сприяння у позитивному рішенні сесії Печенізької ради про виділення земельної ділянки на території селищної ради під забудову.

Варто зазначити, що неправомірною вигодою у значному розмірі вважається вигода, що в 100 і більше разів перевищує неоподаткову-

ваний мінімум доходів громадян; у великому розмірі – вигода, що у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – вигода, що у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Службовими особами, які займають відповідальне становище, вважаються особи, посади яких згідно зі ст. 25 закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а саме:

– третя категорія – посади заступників керівників структурних підрозділів, завідувачів секторів, головних спеціалістів, експертів, консультантів Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України і Секретаріату Кабінету Міністрів України, заступників Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, заступників голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також голів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, начальників управлінь, самостійних відділів у складі міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, державних колегіальних органів, інші прирівняні до них посади;

– четверта категорія – посади спеціалістів Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України і Секретаріату Кабінету Міністрів України, заступників начальників управлінь, самостійних відділів (підвідділів) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, державних колегіальних органів, керівників управлінь, відділів, служб обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інші прирівняні до них посади;

– п'ята категорія – посади спеціалістів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних колегіальних органів, заступників голів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, заступників керівників управлінь, відділів, служб обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, спеціалістів апарату цих адміністрацій, інші прирівняні до них посади;

– шоста категорія – посади керівників управлінь, відділів, служб районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, спеціалісти управлінь, відділів, служб обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інші прирівняні до них посади [2].

Крім цього, до службових осіб, які займають відповідальне становище, відносяться судді,

прокурори, слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць.

Відзначимо, що одержання неправомірної вигоди полягає в одержанні службовою особою органу місцевого самоврядування неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Як свідчить практика, існують дві найпоширеніші форми одержання (давання) неправомірної вигоди: проста і завуальована. Проста форма – це безпосереднє одержання службовою особою предмета злочину (безпосередньо зацікавленою особою або через посередника). Завуальована форма полягає в тому, що факти одержання (давання) неправомірної вигоди зовні маскується під законну угоду, договір і можуть мати вигляд цілком законної операції: різного роду виплат, премій, кредитів, договорів купівлі-продажу та інших у сфері земельних відносин.

Непоодинокими є випадки, коли предмет такого злочину передається родичам або близьким службової особи. Якщо встановлено, що службова особа дала на це свою згоду або була проінформована про передачу матеріальних цінностей зазначеним особам, її слід кваліфікувати за ст. 368 КК України.

Неправомірна вигода може бути отримана службовою особою як за правомірні, так і за протиправні дії. У випадку, якщо одержання неправомірної вигоди службовою особою пов'язане із вчиненням протиправної дії, що утворює склад самостійного злочину, відповідальність настає не лише за отримання неправомірної вигоди, а й за інший злочин за правилом сукупності злочинів [3].

Варто зазначити, що отримання неправомірної вигоди визначається закінченням злочином з моменту одержання службовою особою хоча б частини матеріальних цінностей або майнових вигод незалежно від того, чи були здійснені будь-які дії в інтересах зацікавленої особи [3].

Слід зауважити, що Кримінальний кодекс України передбачає поняття спеціального суб'єкта – це фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Так, у ст. 368 КК України зазначається, що злочини можуть бути вчинені тільки службовими особами. До службових осіб, згідно з п. 1 примітки до ст. 364 КК

України, належать особи, які постійно або тимчасово: 1) здійснюють функції представників влади; 2) обіймають на підприємствах, в установах або організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків; 3) обіймають на підприємствах, в установах або організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків; 4) виконують зазначені обов'язки за спеціальним повноваженням [3].

Під час протидії одержанню неправомірної вигоди службовими особами органів місцевого самоврядування збирання інформації про особу злочинця представляє собою складову частину і одне з основних завдань пошуково-пізнавальної діяльності оперативних підрозділів. Тому, дотримуючись логічної послідовності, варто перейти до наступного, не менш важливого елемента оперативно-розшукової характеристики – до особи злочинця.

Однією зі специфічних ознак особи злочинця є депутатський статус службової особи. Повноваження депутатів ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Депутат представляє інтереси усієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат, крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради, зобов'язаний брати участь у роботі сесій ради, засідань постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано. Повноваження депутатів, порядок організації та гарантії депутатської діяльності визначаються Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування», «Про статус депутатів місцевих рад» тощо.

У зв'язку з тим, що особистість злочинця – це сукупність психологічних, моральних та інших характеристик, тією чи іншою мірою притаманних особам, винним у злочинній діяльності певного типу, далі необхідно надати повну характеристику службовій особі органу місцевого самоврядування, яка одержує неправомірну вигоду.

Відомо, що особистість злочинця утворюють ціла низка якостей, основними з яких є соціально-демографічні, соціально-психологічні особливості, особистісно-рольові якості,

якості правової та моральної свідомості. Так, соціально-демографічні ознаки включають в себе відомості про стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рід занять тощо. Ці характеристики особистості не є криміногенними і не характеризують окрему особу як злочинну особистість. Але якщо вони взяті на рівні окремих видів злочинності, то дають необхідну наукову інформацію. Так, аналіз вивчених архівних оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень свідчить, що серед службових осіб органів місцевого самоврядування найчастіше одержують неправомірну вигоду чоловіки (75 %), а жінки, які складають більшість населення нашої країни, вчиняють лише 25 % таких злочинів. Однак варто зазначити, що цьому конкретному виду злочину притаманна одна особливість – особа має отримати вищу освіту, стаж роботи, зайняти відповідну посаду для того, щоб бути наділеною службовими повноваженнями, необхідними для вчинення вказаного злочину. Слід зазначити, що вік особи впливає на її кримінальну активність. Загальний вік осіб, які вчиняють досліджуваний вид злочину, складає: від 25 до 29 років – 20 %; від 30 до 40 – 59 %; від 40 до 60 – 21 %. Усі (100 %), хто вчиняють злочини досліджуваного виду, мають вищу освіту, що вкотре підтверджує залежність характеристики особи злочинця від характеру злочинності. Рецидив серед цієї категорії осіб відсутній, оскільки одним з основних критеріїв призначення на посаду службових осіб будь-якої ланки є наявність довідки про несудимість.

Особистісно-рольові якості характеризують соціальні позиції, які займає особа у різних сферах життєдіяльності, – у родині, на службі, в суспільному житті. Рольові якості – це особли-

вості усвідомлення та сприйняття (або несприйняття) особою вимог, які пред'являє до неї суспільство у певних ситуаціях. Визначення соціально-рольових позицій особи дозволяє визначити механізм здійснення злочинної поведінки.

Соціально-психологічні ознаки характеризують спрямованість особистості, її мотиваційну сферу, систему потреб, уподобань та інтересів. Ці ознаки характеризують і особистість злочинців. Спрямованість таких осіб є асоціальною, мотивація – анархічною, егоїстичною, потреби є викривленими, а способи їх задоволення – суспільно небезпечними. Так, указані особи бажають володіти дорогими автомобілями, елітними квартирами, земельними ділянками, частками бізнесу, відпочивати на дорогих курортах за кордоном, носити брендовий одяг та дорогі прикраси. У побуті й на роботі характеризуються виключно з позитивного боку. Особи, які одержують неправомірну вигоду виділяються з маси інших громадян. Основним чинником, який штовхає їх на скоєння злочинів, є користь, і вони, як правило, орієнтуються на інтенсивну і плінну злочинну діяльність, яка приносить надприбуток.

Висновки. У результаті аналізу наведеного можна констатувати, що до цього часу дослідження оперативно-розшукової характеристики одержання неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування здійснено не було. У зв'язку з цим необхідне подальше глибоке вивчення на теоретико-практичному рівні оперативно-розшукової характеристики одержання неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування для розробки і впровадження у практичну діяльність відповідних науково-практичних рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Белік Л. С. Оперативні комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди (за матеріалами оперативних підрозділів БЕЗ) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Белік Лариса Степанівна. – Одеса, 2014. – 20 с.
2. Про державну службу : закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Надійшла до редколегії 20.11.2015

БОЛВИНОВ С. П. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛУЧЕНИЯ НЕПРАВОМЕРНОЙ ВЫГОДЫ ДОЛЖНОСТНЫМИ ЛИЦАМИ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

На основе анализа теоретического и эмпирического материала рассмотрены содержание и составляющие элементы оперативно-розыскной характеристики получения неправомерной выгоды должностными лицами в органах местного самоуправления. Представлена оперативно-розыскная характеристика предмета, объективной стороны и способов получения неправомерной выгоды должностными лицами в органах местного самоуправления, а также лиц, готовящих и совершающих уголовные правонарушения в указанной сфере.

Ключевые слова: получение, неправомерная выгода, должностное лицо, оперативно-розыскная характеристика, органы местного самоуправления.

BOLVINOV S. P. OPERATIVE AND SEARCH CHARACTERISTICS OF OBTAINING ILLEGAL BENEFITS BY OFFICIALS WITHIN LOCAL SELF-GOVERNMENT

Based on the analysis of theoretical and empirical material the author has studied the content and components of operative and search characteristics of obtaining illegal benefits by officials within local self-government. Operative and search characteristics of the object, objective side and ways of obtaining illegal benefits by officials within local self-government, and those who prepare and commit criminal offences in this area have been provided.

It is grounded that, first, provided operative and search characteristics of obtaining illegal benefits by officials within local self-government should be a basic set of knowledge about the feature and specific characteristics of this crime, which must have every officer of the criminal police operative unit serving agencies of local self-governments. Second, the studied by the author operative and search characteristics of obtaining illegal benefits by officials within local self-government will facilitate the work of the officers of the criminal police operative units while counteracting this type of illegal acts of the corruption character.

It is noted that there was not any studies of operative and search characteristics of obtaining illegal benefits by officials within local self-government till now. In this regard there is a further need of a thorough study of the relevant scientific recommendations on the theoretical and practical level to develop and implement in practice.

Keywords: obtaining, illegal benefit, official, operative and search characteristics, local self-governments.
